

* Θα ήθελα να σημειωθεί εδώ ότι, στο δημοσίευμα που ακολουθεί, δεν έχω την πρόθεση ούτε άλλωστε την αρμοδιότητα να αξιολογήσω το έργο της «Φοιτητικής Συντροφιάς». Απλά και μόνο, ξεφυλλίζοντας το αρχείο του Γιώργου Θεοτοκά σκέφθηκα πώς θα ενδιέφερε ίσως τη νεότερη γενιά να γνωρίσει μιά σελίδα από τους αγώνες που έδωσε για «ελευθερία και γλώσσα» ένα σωματείο που αντιπροσώπευε την πνευματική πρωτοπορία των νέων, την εποχή της δικτατορίας του Παγκάλου.

Ας σημειωθεί ότι το υλικό που παρουσιάζεται εδώ, έχει ήδη χρησιμοποιήσει η René Richer, στη διδακτορική διατριβή της *L'itinéraire de Georges Théotokas à travers son oeuvre littéraire*, Paris, Les belles lettres, 1979.

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

ΙΕΝΘΗΜΕΡΗ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

...ποιωνται, πως τη ζητε της 'Επιστήμης ;»

Είμαι βέβαιος, πως η ερώτηση θα ξάφνηζε τους περισσότερους. 'Η 'Επιστήμη είναι γι'αυτούς κάτι πολύ απλό και πολύ χεροπιαστό. Είναι να παρακολουθήσουν τα μαθήματα των καθηγητών, να κλείσουν

ημέρ. Γραφεία Εφόριδου 6. Συνδρομή χρονιάτικη Δραχ. 30
'Εκδοτ. 'Εταιρεία «'Αθήνα» Α. ΡΑΛΛΗ και Σα Γιά το εξωτερικό φράγκα γαλλ. 20
| 'Αθήνα 1-15 το 5 'Απρίλη 1926 | Τό φύλλο Δραχ. 2.

ΜΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΚΡΕΘΟ ΤΟΥ κ. ΓΛΗΝΟΥ

αβάζουν
α επιθυ-
αζί τους,
σωκρα-
σα : «'Ε-
πτηχού-
πως τη

ζωή και τον νοιώθουμε όλο
έπιστήμη μας δίνει τα «μέσ
ζωή. 'Αν τύχη μάλιστα ή
νά μην είναι μόνο και κατάμ
του έπιστήμονα, αλλά να είναι
σμένη με κάποιο έμπορικό,
τικό δαιμόνιο, τότε πια ό σχε
τρός, δικηγόρος, καθηγητής,
θα βρεθεί πολύ γρήγορα με
κλινική, ή λαμπρό δικηγόρικο
με εξαίσιο ιδιωτικό λύκειο ή μ
κή μίτρα στην κεφαλή! Νά λε
δεσμός έπιστήμης και ζωής.

λάχιστον υπεράνω από τό υποκείμενό μας
κάτι υπερατομικό, αντικαιμενικό; Και πού
άν δεν υπάρχει αυτό δεν υπάρχει έπιστήμη
και δεν υπάρχει και έπιστήμονας;

'Ο σεβασμός της αλήθειας σου είναι

«Φοιτητική Συντροφιά»

1925-1926

Μέ βάση στοιχειία από τό αρχείο
του Γιώργου Θεοτοκά.

Λιλή Κ. 'Αλιθιζάτου

Στό φάκελο 3, του 'Αρχείου του Γιώργου Θεοτοκά, υπάρχουν όρισμένα στοιχειία από τη δράση της «Φοιτητικής Συντροφιάς» στην περίοδο 1925-26, όταν ό ίδιος ήταν Γεν. Γραμματέας του Διοικητικού της Συμβουλίου¹.

Πρόκειται για προκηρύξεις, υπομνήματα, χειρόγραφα, εφημερίδες κ.ά. Οί γλωσσασμύντορες είχαν πάλι -την εποχή εκεί-

νη- εξαπολυθεί με συκοφαντίες και λιβελλούς κατά των «μαλ-
λιαροκομμουνιστών» και των όπαδών τους και ή «Φοιτητική
Συντροφία», με νεανικό ένθουςιασμό, ύψωνε γιά άλλη μιά φορά
τη φωνή της, δεξιωνότανε τον Ψυχάρη, όργάνωνε όμιλίες και
μαθήματα με όμιλητές τόν 'Αλ. Δελμούζο, τό Δ. Γληνό και τόν
Μ. Τριανταφυλλίδη που διώκονταν από την πολιτεία (δικτατο-
ρία Παγκάλου), διαμαρτύρονταν γιά την παραβίαση των αν-
θρώπινων δικαιωμάτων, και, μετά την πτώση της δικτατορίας,
ζητούσε από τόν 'Υπουργό της Παιδείας νά εφαρμόσει την εκ-
παιδευτική μεταρρύθμιση, νά αναστηλώσει την αξιοπρέπεια του

1. 'Ο φάκελος 3 επιγράφεται: Φοιτητικά χρόνια του Γιώργου Θεοτοκά (1922-1926). Χωρίζεται σε τέσσερεις ενότητες: Φοιτητική Συντροφία 1910-1926, Παμφοιτητικό Συνέδριο, ό Ψυχάρης στη Χίο (27-29 Αυ-
γούστου 1925) και τρείς όμιλίες του Γιώργου Θεοτοκά στη «Φοιτητι-
κή Συντροφία». Στόν ίδιο φάκελο υπάρχουν και μερικά προσωπικά
ένθυμα, στίχοι κλπ., από τη φοιτητική ζωή του.

Πανεπιστημίου καί «νά διαλύσει τό ἀντιδραστικό καί τυραννικό ἴδρυμα πού λέγεται Ἀκαδημία»².

Στό ἄρθρο αὐτό θά παρουσιαστεῖ ἡ δράση τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς» στήν περίοδο 1925-26, βασισμένη στή στοιχειά πού ἀναφέρονται πῶς πάνω καί σέ λίγες σελίδες πού τῆς ἀφιέρωσε ὁ Γ. Θεοτοκάς στήν «Πνευματική Πορεία»³. Στό παράρτημα, θά παρατεθοῦν ὁρισμένα ἀπό τά πῶς ἐνδεικτικά δημοσιεύματα τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς» καί γνῶμες τρίτων γιά τό σωματεῖο. Θά παρουσιαστοῦν ἀκόμη τά πέντε φύλλα τῆς ὁμώνυμης ἐφημερίδας τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς», πού κυκλοφόρησε ἀπό τήν 1η Φεβρουαρίου ὡς τίς 15 Ἀπριλίου τοῦ 1926.

Ἡ «Φοιτητική Συντροφιά» ἰδρύθηκε στίς 17 Φεβρουαρίου 1910. Ἀναγνωρίστηκε ὁμως σάν σωματεῖο τό 1921, μέ τήν ἀπόφαση 487 τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν. Τό πρῶτο καταστατικό τῆς⁴ ὑπέγραψαν κατά σειρά οἱ: Φίλιππος Δραγούμης, Μάνος Βατάλας, Μίλτος Κουντουράς, Κώστας Χαριτάκης, Βασίλης Ρώτας καί Τίμος Ἰωαννίδης. Μαζί μέ τό καταστατικό εἶναι δημοσιευμένο καί τό ἀκόλουθο μανιφέστο τῶν ἰδρυτῶν τῆς:

«Νιώσαμε πιά πῶς δίχως εἰλικρίνεια δέ θά μπορούσαμε νά καταφέρουμε τίποτε καλό καί ἀντρίκιο. .

Καί εἶδαμε πῶς δέ γίνεται μεγαλύτερη ἀνελικρίνεια ἀπό τό νά περιφρονοῦμε τή γλώσσα τῆς μάννας μας.

Εἶδαμε πῶς εἶναι ντροπή νά κρυβόμαστε καί νά ντρεπόμαστε τόν ἑαυτό μας ἀντίς νά περηφανευόμαστε.

Καί ἐαυτός μας εἶναι ἡ ζωντανή μας γλώσσα.

Γι' αὐτό μαζεψήκαμε κι ἀποφασίσαμε νά μὴν τό παραδεχόμαστε θεωρητικά μονάχα, μά νά τό κάνουμε καί πράξη. Στό πρῶτο ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ διαβάζουμε: «Συσταίνεται Φοιτητικὴ Συντροφιά μέ ἔδρα τήν Ἀθήνα καί μέ σκοπὸ νά βοηθήσῃ τήν καθιέρωση τῆς ζωντανῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας σέ ὅλα τά εἶδη τοῦ γραφοῦ μας λόγου».

Γιὰ τὴ δράση τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς» ἀπὸ τό 1910 ὡς τὴν περίοδο πού θά μᾶς ἀπασχολήσει, ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες περιέχει ἄρθρο πού ὁ Λίνος Πολίτης, ἀφιέρωσε στό Σωματεῖο, τό 1937⁵. Στοιχεῖα βρίσκουμε καί στό πρῶτο φύλλο τῆς ἐφημερίδας τοῦ σωματείου, «Ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιά» τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1926, σέ ἄρθρο μέ τίτλο: «1910-1926» πού ὑπογράφεται ἀπὸ τὸ Γ. Θεοτοκά, μέ τὰ ἀρχικά: Γ.Θ.⁶ Πληροφοροῦμαστε ἀπ' αὐτό πῶς ὁ πόλεμος πού ἐγίνε στή «Φοιτητικὴ Συντροφιά» ἀπὸ τὴν «ἐλληνικὴ σχολαστικότητά» ἦταν μέγας, ὅτι διαλύθηκε τό 1913 μέ τὴν ἐπιστράτευση καί «ξαναφύτρωσε» τό 1915, μέ σύμβολο τῆς τοῦ «τόλμησον φρονεῖν» καί μιὰ προκήρυξη πού ὑπέγραψαν οἱ: Κλέων Παράσχος, Γιάννης Μηλιάδης, Ἀγγελος Βαρβαγιάννης, Φάνης Φιχαλόπουλος, Θ. Πίστρικας. Τό 1917 ξαναδιαλύθηκε —μέ τὴν ἐπιστράτευση πάλι— καί τό 1920 ξανασυστήθηκε γιὰ τρίτη φορά. Τό μανιφέστο τοῦ 1920 ὑπέγραψαν οἱ: Τέλλος Ἀγρας, Β. Βλαβιανός, Π. Γλέζος, Β. Μόσχος καί Πέτρος Χάρης. Ξαναρχίζουν, λένε, τὸν ἀγῶνα «γιὰ τὴν ἀνύψωση τὴν πνευματικὴ, γιὰ τὸ ξεσκάθωμα ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς σχολαστικότητος πού ἀλυσοδένει τὴν ἐλληνικὴ διάνοηση, γιὰ τὴ νίκη τῆς ἀληθινῆς γλώσσας». Οἱ ἐφημερίδες ὑποδέχτηκαν τὸ γεγονός, ἀλλες μέ σχόλια ὕβριστικά καί ἀλλες μέ ἐνθαρρυντικά λόγια⁷. Στό καταστατικὸ πού τροποποιήθηκε στό μεταξὺ⁸, οἱ σκοποὶ τοῦ σωματείου διευρύνονται. Τώρα μαζί μέ τὴν ὑποστήριξη τῆς δημοτικῆς, ἐπιδιώκεται ἡ «ἐπιστή-

μονικὴ καί γενικώτερα ἡ πνευματικὴ καί ἠθικὴ ἀνάπτυξη τῶν μελῶν [...] καί τὸ χτύπημα τοῦ σχολαστικισμοῦ». Οἱ «σύντροφοι» γίνονται «μέλη». Οἱ «συμβουλευτικοὶ σύντροφοι» πού εἶναι ὅσοι παίρνουν τὸ δίπλωμά τους, γίνονται «μέλη ἑκτακτά». Τό σωματεῖο δέ διευθύνεται πιά ἀπὸ «ἐπιτροπὴ» ἀλλὰ ἀπὸ Διοικ. Συμβούλιο καί γενικά ἡ διατύπωση ἔχει ἐντονότερο νομικὸ ὕφος. Τέλος, μαζί μέ τό καταστατικὸ δημοσιεύεται καί «ὀργανισμὸς ὁμιλιῶν καί μαθημάτων».

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχείου, φαίνεται πῶς ἡ πρώτη δημόσια παρουσία τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς» ἔξω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, τὴ χρονιά 1925-26, εἶναι αὐτὴ πού ἐγίνε στό «Ἐθνικὸ Συνέδριο» πού ὁργανώθηκε ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Γ. Πάπ, στό κτίριο τῆς Ἀκαδημίας, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1925, δύο μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοδο τοῦ Παγκάλου στήν ἐξουσία. Εἰσηγητὲς στό Συνέδριο: «ἐπὶ τοῦ Γλωσσικοῦ ζητήματος» Γ. Χατζηδάκης, «ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως» Μιχαλόπουλος, ἐπὶ τῆς «Οἰκογενείας καί Ἠθικῆς» Δάλλας. Στὴν ἐφημερίδα «Ἀθηναί» τῆς 27 Ἀπριλίου 1925, διαβάζουμε ὅτι στίς 26 Ἀπριλίου «συνεχιζομένης τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Δάλλας, ἐγκάθετοί τινες, ἀνήκοντες εἰς τὴν κλίκαν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί εἰς τὴν Φοιτητικὴν Συντροφίαν, ζητοῦν τὸν λόγον. Δημιουργεῖται θορυβῶδες ἐπεισόδιον τῶν συνέδρων διαμαρτυρομένων [...] οἱ ἐγκάθετοι καί ἀπρόσκλητοι διακόπτουν ἀποδοκιμάζοντες θορυβῶδως καί κατόπιν ἀρχίζουν ψάλλοντες τὸν Ἐθνικὸν Ὑμνον ἐπ' ἀρκετόν [...]». Στὴ «Δημοκρατία», τῆς ἰδίας μέρας, σέ τρίστηλο ἄρθρο μέ τίτλο: «Τό δεῖν Ἐθνικὸν Συνέδριον ἐγελοιοποιήθη χθὲς», διαβάζουμε τὰ ἀκόλουθα: (ὄταν) «ὁ κ. Πάπ κατορθῶναι νά ἀκουσθῇ λέγων ὅτι σέβεται τὰς γνώμας τῶν ἀντιθέτων, ἀλλὰ δὲν θά ἐπιτρέψῃ νά ἀκουσθῇ ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἄλλη γλώσσα ἀπὸ τὴν καθαρεύουσαν, μία φωνὴ λέγει: θέλουμε τὴ γλώσσα τοῦ Σολωμοῦ πού εἶναι γραμμένος ὁ Ἐθνικός Ὑμνος καί ἀμέσως ἐγερθέντες φοιτηταὶ καί νέοι ἐπιστήμονες ἤρχισαν νά ψάλλουν τὸν Ἐθνικὸν Ὑμνον, ἐνῶ οἱ κ.κ. Συνεδροὶ ἐξηκολοῦθον καθημένοι, ἀλληλοῦ-θριζόμενοι, ἀπειλοῦντες καί φωνάζοντες ὅτι «οἱ νέοι δὲν ἔχουν θέσιν ἐδῶ». Στὴν ἴδια ἐφημερίδα δημοσιεύεται διαμαρτυρία τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς» γιὰ τὰ ἐπεισόδια, «γιὰ τὸν πρωτάκουστο ἀναχρονισμό πού μᾶς φέρνει πίσω στίς ἐποχὰς τῶν Εὐαγγελικῶν καί τῆς δίκης τοῦ Ναυπλίου...»⁹. Ἀκόμη, ἡ «Φοιτητικὴ

2. Βλ. σημ. 36 καὶ παράρτημα Γ' 10: «Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν», ἄρθρο τοῦ Γιάννη Ἀναγνωσταρά στὴ «Φοιτητικὴ Συντροφιά», 1-15 Ἀπρ. 1926.

3. Βλ. Γιώργου Θεοτοκά, «Πνευματικὴ πορεία», Ἀθήνα, Φέξης, 1961.

4. Τετρασέλιδο φυλλάδιο 15Χ21, Ἀθήνα, Φλεβάρη 1910, βλ. παράρτημα Α' 1.

5. Λίνος Πολίτης, «Ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιά καί ἡ ἱστορία τῆς», «Νέα Ἑστία», Χριστουγεννιάτικο τεῦχος 1937, σ. 75-79. Περιλήφθηκε στὰ «Θέματα τῆς Λογοτεχνίας μας» τοῦ Λίνου Πολίτη. Δεύτερη σειρά, Μελέτη 12, Ἐκδ. Κωνσταντινίδης.

6. βλ. παράρτημα Γ'.

7. βλ. «Ἑστία», 19 Ἰανουαρίου 1921, σημ. 5.

8. Ὁκτασέλιδο φυλλάδιο 12Χ17, Τυπ. Τζαβέλλα, Ἀθήναι, 1924, παράρτημα Α' 2.

9. Γιὰ τὰ ἐπεισόδια τοῦ «Ἐθνικοῦ Συνεδρίου», δημοσιεύτηκαν στὴ «Δημοκρατία» τῆς 27 Ἀπριλίου 1925, διαμαρτυρίες ἀπὸ τὴ «Φοιτητικὴ Συντροφιά» (βλ. παράρτημα Α' 3) ἀπὸ τοὺς δημοδιδασκάλους καί τὴ «δημοκρατικὴ νεολαία».

Συντροφιά» κυκλοφορεί προκήρυξη που απευθύνεται στους «Φοιτητές και Φοιτήτριες», καταγγέλλει τους «λησμονημένους ανθρώπους του χτές που έρριξαν ξανά στη μέση τό ζήτημα της γλώσσας και της παιδείας» και διακηρύττει «δέν είναι αγώνας γλωσσικός μονάχα αυτός που θ' αναλάβουμε, είναι αγώνας κάποιου πλατύτερου πολιτισμού έναντιον μιάς ολέθριας νοστροπίας»¹⁰. Στο μεταξύ, η «Όργανωτική Έπιτροπή της Φιλοσοφικής Σχολής» απευθύνει προκήρυξη «Πρός τήν Έλληνικήν Φοιτητικήν Νεολαίαν»¹¹. «Έχουμε [γράφουν] τό "Έθνικόν Συνέδριον", παρ' ου πολλά αναμένομεν (...) ἄς ιδρύσωμεν τό "Σωματεῖον της Έθνικῆς Σωτηρίας" ὅχι ὅπως ἐκεῖνο της Φοιτητικῆς Συντροφιάς ἀλλ' εἰς ὕψος ἐπιστημονικόν, ἰδεολογικόν, πατριωτικόν, ἠθικόν οὐχί δημαγωγικόν ἱστάμενον...», καί ὁ «Φοιτητικός Σύνδεσμος Έθνικῆς Σωτηρίας», πού ιδρύθηκε μέ τή λήξη τοῦ «Έθνικοῦ Συνεδρίου» καλεῖ μέ προκήρυξή του¹² τοὺς φοιτητές καί τόν ἑλληνικό λαό, σέ ἱερό αγώνα «ὑπέρ της περιφρουρήσεως τῶν Έθνικῶν ἰδεωδῶν».

Μέσα στό κλίμα της ἀναζωπύρωσης τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, πού προκάλεσε τό «Έθνικό Συνέδριο» καί της πολιτικῆς ἀναταραχῆς πού ἐπικράτησε μετά τό κίνημα τοῦ Παγκάλου, ἐρχεται ἀπό τό Παρίσι ὁ Ψυχάρης «ἀποσταλμένος [λέει ὁ ἴδιος] ἀπό τό Γαλλικό Ὑπουργεῖο Παιδείας πού θέλησε νά δείξει ἀφοσίωση καί τιμή στήν Ελλάδα, διαλέγοντας ἕναν Έλληνα πού εἶναι συνάμα καί Γάλλος καθηγητής», γιά νά κάνει σειρά ἀπό διαλέξεις στήν Ἀθήνα¹³. Οἱ διαλέξεις τοῦ Ψυχάρη ἐγιναν τό φθινόπωρο τοῦ 1925, στό θέατρο Ἀπόλλων, μέ ἐξαιρετική ἐπιτυχία¹⁴. Ἀπό τό μέρος της, ἡ «Φοιτητική Συντροφιά», γιά νά τιμήσει τό δάσκαλο, ὀργάνωσε δύο ἐκδηλώσεις πού τίς ἀναπολοῦσε ὁ Ψυχάρης ὡς τό θάνατό του, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ Γ. Θεοτοκάς. Ἡ πρώτη ἐγινε στίς 12 Ἰουλίου 1925 «...Εἶταν ἕνα μεγάλο καλοκαιρινό δειπνο μέ προπόσεις, στήν ταρατσα της Αἴγλης τοῦ Ζαπτείου, ὅπου ἔλαβαν μέρος, γύρω ἀπό τό γέρο δάσκαλο, μονάχα φοιτητές καί φοιτήτριες, μέλη της Συντροφιάς» πού ξεχάστηκαν ἐκεῖ ἀρκετές ὥρες συζητώντας μαζί του¹⁵. Σ' ἕνα μενού¹⁶, κάτω ἀπό τήν ἡμερομηνία: Κυριακή 12 Ἰουλίου 1925 καί τήν ὑπογραφή τοῦ Ψυχάρη ὑπογράφουν: Α.Ν. Πολίτης, Κ. Δημαρᾶς, Δημ. Λάμπρος, Πορφύρας, Ἰ. Οικονομίδης, Γ.Μ. Θεοτοκάς, Ἡ.Ι. Τσιριμῶκος, Ἀ. Καλοθιδούρης, Ἀ. Ρήγος, Ἐλ. Βενιζέλου, Κασσιμάτης (καί μία δυσανάγνωστη ὑπογραφή). Ἄλλο στοιχεῖο γι' αὐτή τήν ἐκδήλωση δέν ὑπάρχει στό ἀρχεῖο. Ἀντίθετα, γιά τή δεύτερη πού ἐγινε στήν αἴθουσα της «Ἐταιρείας Κοινωνικῶν καί Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν», ἔχουμε τρεῖς μαρτυρίες. Δύο στό ἀρχεῖο, πού εἶναι τό πρόγραμμα της ἐκδήλωσης καί ἕνα ἄρθρο τοῦ Εὐ. Κουλουμβάκη, καί τή μαρτυρία τοῦ Γιώργου Θεοτοκά, γραμμένη τριάντα χρόνια ἀργότερα, μέ ἀφορμή τὰ ἐκατόχρονα τοῦ Ψυχάρη.

Στό πρόγραμμα¹⁷ διαβάζουμε: «Φοιτητική Συντροφιά. Φιλολογική Δεξιὼση τοῦ Ψυχάρη. Ἀθήνα, 20 Νοεμβρίου 1925. Ὁ κ. Ἡλίας Τσιριμῶκος: «Ὁ Ψυχάρης κ' ἡ Φοιτητική Συντροφιά». Ὁ κ. Λίνος Πολίτης: «Ὁ Ψυχάρης καί τό γλωσσικό ζήτημα». Ὁ κ. Γιάννης Οικονομίδης: «Ὁ Ψυχάρης λογοτέχνης». Ὁ κ. Γιώργος Θεοτοκάς: «Ἡ κοινωνική σημασία τοῦ Ψυχάρη». Ὁ κ. Κ. Δημαρᾶς: «Ἐγκώμιο τοῦ Ψυχάρη». Ἀπόκριση τοῦ κ. Ψυχάρη.

Ὁ Εὐ. Κουλουμβάκης, σέ ἄρθρο του στή «Φοιτητική»¹⁸ τῆς 3 Δεκεμβρίου 1925, «Πρός τήν σπουδάζουσαν νεότητα», γράφει:

«...ὅταν πρό ἡμερῶν εἰς τό κομμουνιστικόν κέντρον, ὅπερ αὐτοκαλεῖται ἀναιδῶς "Ἐταιρεία τῶν Κοινωνικῶν καί Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν", εἰς γέρων ἐξ Ὀδύσσοῦ καί ἀπό Παρισίων, γνωστός ἀχρεῖος καί ἀναμφιβόλως ἀνισόρροπος, ἐγυρία διὰ τό ἀνόσιον ἔργον του καί προσεφώνετο χειροκροτούμενος ὑπό της βδελυρᾶς Φοιτητικῆς Συντροφιάς, οἱ ὕμνεις καί ἀδιάφθοροι Ἑλληγνες φοιτηταὶ ἔπρεπε νά ὀρμήσουν, ἐκδικηταὶ ἀνγλεῖς ροπαλοφόροι. Ἐπρεπε ἐν ὀνόματι της ἐπιστήμης καί της προόδου, ἐν ὀνόματι της ἀληθείας της ζωῆς, ἐν ὀνόματι της ἀνθρωπίνης ἀξίας καί χαρᾶς, αἰτίνες εἶναι ἀδύνατοι ὑπό τόν σοσιαλισμόν καί τόν μαλλιαρισμόν [νά κηρύξουν] ἀμείλικτον πόλεμον ἐναντίον ἀπίστων καί ἀντιπατριωτῶν καί ἀντικοινωνικῶν δογμάτων, ἀπό τῶν ὁποίων ἐπήγασε καί ὁ γλωσσικός μαλλιαρισμός, ἐρεπτόν ρυπαρῶν ἀναιδῶς θορυβοῦντων».

Ὁ Γ. Θεοτοκάς, τό 1954¹⁹, γράφει ὅτι τό πρόγραμμα μελετήθηκε καί προτετοιμάστηκε μέ πολλή ἐπιμέλεια, δίνει τὰ ὀνόματα τῶν ὁμιλητῶν πού ἀναφέρθηκαν πῶς πάνω καί συνεχίζει: «Ὁ Ἡλίας Τσιριμῶκος μίλησε γιά τή θέση τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου ἀπέναντι στόν Ψυχάρη, στό δημοτικισμό καί στά μεγάλα προ-

10. βλ. παράρτημα Α' 4. Ἡ προκήρυξη δημοσιεύτηκε καί στή «Φιλολογικὰ Τετράδια», Μῆς 1925.

11. βλ. παράρτημα Β' 1.

12. βλ. παράρτημα Β' 2.

13. Σχετικά μέ τίς διαλέξεις τοῦ Ψυχάρη, χαριτωμένη εἶναι μιά συνέντευξή του, στή «Δημοκρατία» (20 Ὀκτ. 1925), μέ τίτλο «Παρνασσός καί Παρνασσός, μιά διαμαρτυρία τοῦ κ. Ψυχάρη». Ἡ συνέντευξη ἀρχίζει σέ ὕψος εὐτράπελο. «Εἶχα τραφεῖσαι [γράφει] τις προάλλες στο ξενοδοχεῖο της Ἀγγλίας δύο φίλους, δύο χρυσά παιδιά το Λίνο Πολίτη, το μικρότερο το γιό του μακαριότη κι αγαπητοῦ μου καθηγητή, μαζί με το Γιώργο Θεοτοκά που εἶναι Χιώτης, ἄρα καί πατριώτης μου. Δέν μπορῶ νά σας πῶ ἀπό ποῖο λόγο εἶτανε. Εἶτανε ἀπό το φαί μας το καλό; εἶτανε ἀπό τή φυσική μου τήν αισιοδοξία; Ξαίρω μονάχα πῶς ἄξφανα βγαίνει ἀπό τήν καρδιά μου μιά φωνή χαράς καί... [ἀρχισε νά τοὺς διηγείται πῶς, σάν ἐπίτιμο μέλος τοῦ Παρνασσό, πού ἦταν, ἐπισκέφτηκε τόν Πρόεδρο τοῦ Συλλόγου Καθηγητῆ Κ. Ἡλιόπουλο, γιά νά τοῦ ζητήσει νά γίνουν οἱ διαλέξεις του στήν αἴθουσα τοῦ Παρνασσό]. «Εβγενικός ἄνθρωπος μα... — Ἡ γλώσσα, μου λέει δισταχτικά... το ζήτημα... ο θόρυβος... Να μέ καμετε μιά αἴτηση. Να μαζεφτῇ το συμβούλιο... Ν' αποφασίσουν...». Στή συνέχεια ὁ Ψυχάρης διακωμῶδεῖ μέ σαρκασμό τόν πρόεδρο τοῦ Παρνασσό πού τόν ἐπισκέφτηκε τρεῖς μέρες ἀργότερα γιά νά τοῦ πεί πῶς τό Συμβούλιο δέ θέλει ν' ἀνακατευτεῖ στό ζήτημα τό γλωσσικό. Ὡστόσο, λίγο ἀργότερα, μίλησαν στόν Παρνασσό γιά τό γλωσσικό ζήτημα, στίς 7 Φεβρουαρίου 1926, ὁ Γ. Χατζηδόκας μέ θέμα «Ἡ ἐνοποίησης της ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπό τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον» καί στίς 18 Φεβρουαρίου, ὁ Ν. Ἐξαρχόπουλος μέ θέμα «Τό σχολεῖον καί ἡ μητρική γλώσσα».

14. βλ. Γ. Θεοτοκά, ὁ.π., σ. 202.

15. βλ. ὁ.π.

16. βλ. παράρτημα Α' 5.

17. βλ. παράρτημα Α' 6.

18. Ἡ «Φοιτητική» — ὄργανο τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου της Ἑλλάδος — καθώς τιτλοφορεῖται, ἐνῶ στή δύο προηγούμενα χρόνια εἶχε υποστηρίξει τή «Φοιτητική Συντροφιά», ἀλλάξε ξαφνικά πνεῦμα (βλ. Ιο καί 2ῶ φύλλο της «Φοιτητικῆς Συντροφιάς», τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1926, πού σχολιάζει τό γεγονός, σάν «σημεῖο τῶν καιρῶν».

19. βλ. Γ. Θεοτοκά ὁ.π., σ. 203-204.

βλήματα της πνευματικής μας ζωής. Οί δύο επόμενοι όμιλητές (Λίνος Πολίτης και Γιάννης Οίκονομίδης) παρουσίασαν σύντομες αλλά ουσιαστικές αναπτύξεις των θεμάτων τους. Ή δική μου όμιλία εΐταν μιά μικρή προσπάθεια νά έρμηνευτεί κοινωνιολογικά ό ρόλος του Ψυχάρη και γενικά τό κίνημα του δημοτικισμού²⁰. Τέλος ό Δημαράς, πού εΐταν, τότε, ό πίο καθαρόαιμος λόγιος της παρέας, μίλησε, σέ ύφος ποιητικό, για τόν Ψυχάρη σάν ήρωική μορφή, σέ μιά ένσάρκωση του αιώνιου Όδυσσέα. Ό δάσκαλος άποκρίθηκε μέ συγκίνηση και μέ πάθος, εύχαρίστησε τούς νέους φίλους του, έξήγησε άλλη μιά φορά τή δράση του και τό έργο του και τέλειωσε μέ μιάν αισιόδοξη άποστροφή πρός τά νιάτα πού έμελλαν νά ξεστραθώσουν τό έθνος». Τά Χριστούγεννα του 1925, ό Ψυχάρης, αναπολώντας τήν «ά-ξέχαστη εκείνη βραδιά» έγραφε στους «φίλους του της «Φοιτητικής Συντροφιάς»: «Πώς να κρατηθώ τώρα που τελειώνει ο χρόνος, που ένας καινούριος αρχίζει. Πώς να μη σας εφκηθώ χρόνια πολλά κ εφτυχισμένα; Εσείς, στον αγώνα μας, σταθήκατε η αχτίδα της ζωής μου η χρυσή. Αφότου πολεμώ, πρώτη φορά βλέπω τόνειρό μου, αληθεμένο. Φώναξα με τον ποιητή: et je marche vivant dans mon rêve étoilé. Όλοζώντανος περπατώ στ'

ονειρό μου τάστρωμένο (...) Ο πολί φίλος σας Ψυχάρης»²¹. Σχετικά μ' εκείνη την έκδήλωση, ό Θεοτοκάς συνεχίζει «τό κοινό, φοιτητικό κατά μεγάλη πλειοψηφία, έδειξε κατανόηση και ένθουσιασμό. Παρακολούθησαν τή συγκέντρωση καθηγητές του Πανεπιστημίου, άνθρωποι των γραμμάτων και άλλος κόσμος(...)». Για μās εΐταν, όπωσδήποτε, μιά μεγάλη στιγμή: ή πρώτη μας «λήψη έπαφής» μέ τήν πνευματική ζωή του τόπου μας, ή πρώτη μάχη της γενιάς μας στό στίβο των ιδεών, δοσμένη μεθοδικά, γύρω από μιάν εξαιρετη συμβολική μορφή, και, καθώς βλέπω τά πράματα εκ των υστέρων, μέ κάποια πρώιμη ώριμότητα για παιδιά άνήλικα. Ό Μανόλης Τριανταφυλλίδης πού εΐταν εκεί, μās βίασε πολύ, τό ίδιο βράδυ νά τυπώσουμε τίς όμιλίες μας σ' ένα τομίδιο, αλλά, στό σημείο αυτό φανήκαμε ντροπαλοί. Μās φόβισε ή ιδέα ενός βιβλίου μέ τά όνόματά μας στό έξωφυλλο...». «Ή παρουσία του Ψυχάρη» γράφει ακόμη ό Θεοτοκάς «είχε ξεσηκώσει τούς νέους και τούς έδωσε τήν ευ-

20. Ή όμιλία του Γ. Θεοτοκά βρίσκεται στό Φάκελο 3 του άρχείου.

21. Βλ. «Φοιτητική Συντροφιά», άρ. 1, 1η Φεβρουαρίου 1926: «Τό σκο-λειό του δασκάλου», παράρτημα Γ' 2.

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

Βγαίνει την 1η και τη 15η κάθε μηνός.

Γραφεία Εδφ.πίδου 6.
Εκδοτ. Έκτασία

Συνδρομή χρονιάτικη Δραχ. 30
'0

Αθήνα 125 το

ΚΑΙ ΤΑ ΟΠΙ

τά σκοιήδια της άνυπαρξίας, πού είχαν

θώ-
ν οι
ποι,
ζή-
ρας,
ζιό-
μερα
'ρια,
ιον
, και
βλέ-
ση-
αλ-
αός.
από
τά σκοιήδια της άνυπαρξίας, πού είχαν
μης. Ή έπιστήμη
κέρυξε τήν αλήθι
και νά ύποστηρξο
σία μέ τούς δικοι
εύρωπαϊκοί λαοί
δέν τούς έννοησε.
σπάθαι νά σιηρί
μέ έπιχειρήματα έπιστημονικά, στάθηκε
ή αλήσιμόνητη έκείνη «Έκθεσις της Έπι-
τροπείας», πού έδειξε όμως κιάλας σέ τί
άποκα τούς οδηγεί ένος τέτοιος δρόμος.
Και τότε ό καθαρευουσιανισμός διαγω-
μένος από τήν έπιστήμη κ' από τήν αλή-
θεια, κατάλαβε πώς άλλιώς δέν θα μπο-
ρούσε νά κρατηθεί. Και πήρε για ύπλο
του τή συγκοφαντία και τήν ψευτιά. Ή

εργασία άπόρη. Φτάνει οι διάφορες
γνώμες νά μη βγαίνουν έξω από τά
όρια της σθερείπειας και της σεμνότη-
τας και ή έπιστημονική συνεργασία νά
είναι έπιμελημένη στή μορφή και στήν
οβολία. Φυσικά ή χρήση της δημοσι-
νης σέ κάθε περίπτωση είναι άπα-
ραίτητη.

ι έ-
Οι
ως.
ίθε
κα-
ρη
υπ-

καιρία να ξανασκεφτούν τα προβλήματα που τους βασάνιζαν και να δοκιμάσουν τις αγωνιστικές τους ικανότητες. Στο πρόσωπό του έβλεπαν τι μπορεί καμιά φορά να κατορθώσει το πνεύμα με μοναδικά του όπλα το γράψιμο και τον προφορικό λόγο».

Τό ίδιο εκείνο φθινόπωρο ή «Φοιτητική Συντροφιά» ξεσπαθώνει για τ' ανθρώπινα δικαιώματα. Αφορμή ή κατά παράβαση του Συντάγματος αναδρομική επίβολή της ποινής του θανάτου, που θέσπισε ο Πάγκαλος για όρισμένους κοινούς εγκληματίες, και που είχε για αποτέλεσμα να στηθούν οι άγχονες μέσα στην Αθήνα και να εκτελεστούν δύο άτομα. Είναι το μόνο σωματείο –εκτός από το Δικηγορικό Σύλλογο– που τόλμησε να διαμαρτυρηθεί. Κάλεσε έκτακτη Γενική Συνέλευση, την 1η Δεκεμβρίου 1925, και ψήφισε μία διαμαρτυρία που καμιά έφημερίδα δε θέλησε να δημοσιέψει. Αυτό όμως δεν εμπόδιζε να κυκλοφορήσει ευρύτατα μέσα στο Πανεπιστήμιο και έξω, και να επιδοθεί στο γραφείο του πρωθυπουργού²². Θυμίζω εδώ ότι, παρ' όλο που ο Πάγκαλος δεν είχε επιβάλει ακόμη ανοικτή δικτατορία, είχε κατατρομοκρατήσει τον τύπο και προβεί σε συλλήψεις δημοκρατικών πολιτών.

Οί δημοτικιστές, όπως είναι γνωστό, διώκονται πάλι απ' όλες τις μεριές, σάν κομμουνιστές. Υπουργείο Παιδείας, Πανεπιστήμιο, Τύπος –εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις. Οργανώσεις ξεφυτρώνουν ή μία ύστερα απ' την άλλη, για να σώσουν τη γλώσσα, τη θρησκεία, την πατρίδα²³. Η «Φοιτητική Συντροφιά» καταλαβαίνει πως χωρίς δική της έφημερίδα δε θα μπορέσει να συνεχίσει τον αγώνα της, και σε προκήρυξη της²⁴, που πρέπει να κυκλοφόρησε το Δεκέμβριο του 1925, εξηγεί τους λόγους που την ώθησαν να πάρει την απόφαση «να εκδώσει ένα δημοσιογραφικό όργανο, με την πεποίθηση ότι μία τέτοια έκδοση αποτελεί μία αληθινή ανάγκη της πανεπιστημιακής ζωής». Έτσι, την 1η Φεβρουαρίου 1926 κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο της «Φοιτητικής Συντροφιάς». Οί εκδότες δηλώνουν ότι «άντιπροσωπεύει τις γνώμες του σωματείου Φοιτητική Συντροφιά, διευθύνεται από το Διοικητικό Συμβούλιο του σωματείου και δεν έχει καμιά σχέση με οποιαδήποτε άλλη φοιτητική έφημερίδα». Φιλοδοξούν να γίνει «ελεύθερο βήμα» για τους φοιτητές, «φτάνει οι διάφορες γνώμες να μη βγαίνουν από τα όρια της ευπρέπειας και της σεμνότητας και ή επιστημονική συνεργασία να είναι επιμελημένη στη μορφή και στην ουσία». Απαραίτητη προϋπόθεση, ή χρήση της δημοτικής²⁵. Στόν απολογισμό του Διοικητικού Συμβουλίου για τό 1925-1926 διαβάζουμε: «Τό φύλλο αυτό, μικρό, βιαστικά γραμμένο και τυπωμένο, [...] βγαίνοντας όμως σέ εποχή που δεν ακουγότανε από πουθενά καμιά φωνή για να υποστηρίξει τή δημοτικίστικη ύποθεση, ήταν μέσα στη νύχτα της διχτατορίας μία μικρή παρηγοριά για τους νέους της Ελλάδας και μās τό άποδείξανε τά θερμά γράμματα που παίρναμε από την Αθήνα, τις επαρχίες και τό έξωτερικό».

Τήν ίδια περίοδο, και παράλληλα με τις εβδομαδιαίες συγκεντρώσεις των μελών που γινότανε στην αίθουσα της «Εταιρείας Κοινωνικών και Πολιτικών Έπιστημών» που παραχωρούσε στη «Φοιτητική Συντροφιά» ο Πρόεδρος της Άλ. Παπαναστασίου, προγραμματίστηκαν μία σειρά από μαθήματα για την «ίστορία του γλωσσικού ζητήματος», με όμιλητή τόν Μ.

Τριανταφυλλίδη και δύο σειρές από δημόσιες συγκεντρώσεις «για τό δημοτικισμό», με όμιλητές τόν Άλ. Δελμούζο και τόν Δημ. Γληνό.

Τά μαθήματα του Τριανταφυλλίδη –που ήταν εβδομαδιαία– άρχισαν στις 6 Φεβρουαρίου, στην αίθουσα του «Συνδέσμου των Έλλήνων υπέρ των δικαιωμάτων της γυναίκας». Η πρώτη διάλεξη του Δελμούζου με θέμα «Η ίστορία του δημοτικισμού» έγινε στις 28 Ιανουαρίου, στο θέατρο «Διονύσια». Η έφημερίδα «Ο Νέος Άγών» στο φύλλο της της 29 Ιανουαρίου, γράφει γι' αυτή την πρώτη διάλεξη ότι τέτοια ήταν ή συρροή του κόσμου που χρειάστηκε επανειλημμένα «να κλεισθή ή είσοδος και πάλιν ν' ανοιχθή στα πλήθη των προσερχομένων(...) ένας νέος φοιτητής της Νομικής ό κ. Γ. Θεοτοκάς έκαμε μίαν(...) εισηγήσιν διά τόν σκοπόν των όμιλιών της Φοιτητικής Συντροφιάς, με λίγα και άπερίττα λόγια. Η εμφάνισις του κ. Δελμούζου εις τό βήμα έγινεν άφορμή αληθοῦς εκδηλώσεως(...) ό κόσμος που συνέρρευσε εκεί και διεδήλωσε με τόσο παταγώδη τρόπον τόν θαυμασμόν του(...) δέν ζητούσε τίποτε καλλίτερον από τό να μεταβάλη την συγκέντρωσιν εις επαναστατικήν διαδήλωσιν και διαμαρτυρίαν...». Η δεύτερη και τρίτη διάλεξη του Δελμούζου έγιναν στις 4 και 11 Φεβρουαρίου. «Άπειρο πλήθος όλων των τάξεων», διαβάζουμε στη «Φοιτητική Συντροφιά», παρακολουθούσε τά μαθήματα, τις εβδομαδιαίες και τις δημόσιες συγκεντρώσεις. Ανάμεσα στους άκροατές σημειώνεται ή παρουσία των καθηγητών Κ. Τριανταφυλλόπουλου, Κ. Πολυγένη, Θ. Κακριδή, Θ. Πετιμεζά, Σ. Σεφεριάδη, Σ. Κουγέα, Π. Λορεντζάτου, Κ. Άμαντου, Ν. Βέη, Γ. Μαριδάκη. Παρίστανται ακόμη οί Άνδρέας Μιχαλακόπουλος, Γεώργιος Πα-

22. βλ. παράρτημα Α' 7.

23. «Συνδέσμος Έθνικής Σωτηρίας» («σκοπός του Έθνική ανάγκη ή όριζομένου Συνδέσμου έσται ή διά παντός μέσου τόνωσις του έθνικού έγωισμού και του πατριωτικού συναισθήματος» κλπ.) βλ. παράρτημα Γ' 2. «Άνθρωπιστική Ένωσις», ανάμεσα στους σκοπούς της: «ή ήθική, πνευματική και σωματική διαμόρφωσις επί τό τελειότερον, άμέσως μέν των μελών αυτού (του συλλόγου) έμμέσως δέ πάσης της άνθρωπότητος», πρόεδρος της Ν. Συφάκης, βλ. «Φοιτητική Συντροφιά», 1η Φεβρουαρίου 1926. «Συνδέσμος Άκαδημαϊκής προόδου» που είναι ή νέα μορφή του «Συνδέσμου Έθνικής Σωτηρίας», πρόεδρος ό Εὔστ. Κουβελάκης, «Έθνική Άντικομμουνιστική Οργάνωσις», σκοπόν έχουσα την προάσπισιν της Θρησκείας, Πατρίδος, Οίκογενείας, Γλώσσης» (βλ. «Η Έλληνική», 27 Μαΐου 1926). «Εκπαιδευτική Έταιρεία», σκοπός της: «ή ένίσχυσις διά την άθίαστον εξέλιξιν της γλώσσης συμφώνως πρός την συνείδησιν του έθνους» (βλ. «Φοιτητική Συντροφιά», 1 Μαρτίου 1926). Έξαιρέση –ανάμεσα στα νέα σωματεία– αποτελεί ή «Νεολαία Έλλήνων Δημοτικιστών» που ιδρύθηκε με καθαρά γλωσσικούς σκοπούς. Πρόεδρος της ό Δ. Ζακυνθός. Στο «Έμπρός» της 13 Δεκ. 1925, κάτω από τόν τίτλο: «Οί φοιτηταί και ό κομμουνισμός», δημοσιεύονται δύο επιστολές, της «Φοιτητικής Συντροφιάς» και της «Νεολαίας Έλλήνων Δημοτικιστών», όπου διαμαρτύρονται και άποκρούουν τις κατηγορίες του «Συνδέσμου Άκαδημαϊκής Προόδου» ότι είναι κομμουνιστές, βλ. παράρτημα Α' 8.

24. βλ. παράρτημα Α' 9.

25. βλ. «Φοιτητική Συντροφιά» αρ. 1 και 2, 1 και 15 Φεβρουαρίου 1926. Το ίστορικό της έκδοσης, συνοπτική περιγραφή κάθε φύλλου και όργανον από τά πιο ένδεικτικά δημοσιεύματα, στο παράρτημα Γ' 26. βλ. παράρτημα Β' 3.

πανδρέου, Ἀλ. Παπαναστασίου, Ἀλ. Σβώλος κ.ά.²⁷. Ὁλη αὐτή ἡ κινητοποίηση ἐνοχλεῖ τὴν ἀντίθετη παράταξη. Ἡ ἀντίδραση δὲν ἀργεῖ νὰ ξεσπάσει. Στὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο «Παρνασσός» ὁργανώνονται διαλέξεις μέ ὁμιλητές τοὺς καθηγητές Γεώργιο Χατζηδάκη καὶ Νικ. Ἐξαρχόπουλο. Στὸ θέατρο «Ἀλάμπρα» μιλιὰ ὁ Εὐ. Κουλουμβάκης, μιλοῦν ἐπίσης οἱ Νεοκλῆς Καζάζης, Λεβίδης, Παπαχατζῆς κ.ά. Ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Ἀσφαλείας «ὕστερα ἀπὸ καταγγελίες» παρακολουθεῖ τὴ «Φοιτητικὴ Συντροφιά», τὸ Ἀ' Σῶμα Στρατοῦ διατάζει νὰ σταματήσουν οἱ διαλέξεις τοῦ Γληνοῦ. Ὅταν ζητηθῇ ἡ δικαιολογία τῆς ἀπαγόρευσης αὐτῆς, ἡ ἀπάντηση ἦταν πῶς «δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ δοθοῦν ἐξηγήσεις»²⁹. Ἔτσι, οἱ δημόσιες διαλέξεις τοῦ Γληνοῦ ματαιώθηκαν καὶ μίλησε μόνο σέ τρεῖς τακτικές συγκεντρώσεις, στίς 3, 10 καὶ 24 Φεβρουαρίου, μέ θέμα τὸν «Ἐκπαιδευτικὸ δημοτικισμό». Τὸν Ἀπρίλιο, τέλος, τοῦ 1926, ὕστερα ἀπὸ ἄρθρο τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς» γιὰ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν³⁰, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ ἰδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας Β. Αἰγινήτης, ζήτησε τὴν ἀποβολὴ τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον. Ἀπὸ ἀντίγραφο ὑπομνήματος τῶν Λ. Πολίτη, Γ. Θεοκᾶ, Γ. Βουμβλινόπουλου, Ἀ. Κολτσιδόπουλου καὶ Ἰ. Οἰκονομίδη³¹, πληροφοροῦμαστε ὅτι ἡ πρυτανεὶα ζήτησε τὴν ἐγγραφή ἀπολογία τους, στήν κατηγορία ὅτι ἀποτελοῦν τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς», χωρὶς τὸ Σωματεῖο τοῦτο νὰ εἶναι ἀναγνωρισμένο – σύμφωνα μέ τὸν ὁργανισμό τοῦ πανεπιστημίου – καὶ ὅρισε τὴ μέρα πού θά γινόταν ἡ δίκη τους ἐμπρός στὴ Σύγκλητον. Στὸ ὑπόμνημά τους, οἱ κατηγορούμενοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ «Φοιτητικὴ Συντροφιά» δὲν ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν σωματείων γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖται ἡ ἄδεια τῆς πρυτανείας. Ὑπενθυμίζουν ὅμως ὅτι, ἀπὸ τὸν περασμένο Φεβρουάριον, πού γιὰ πρώτη φορά ὁ πρύτανης ἐπέστησε τὴν προσοχή τους στὸ ζήτημα αὐτό, ὑπέβαλαν κανονικὴ αἴτηση γιὰ ἀναγνώριση ἀλλὰ δὲν τοὺς δόθηκε καμία ἀπάντηση. Δίνουν, στή συνέχεια, μιὰ συνοπτικὴ ἱστορία ἀπὸ τὴ δράση τοῦ σωματείου, ἀναφέροντας τοὺς καθηγητές πού ὄχι μόνο ἔχουν παρακολουθήσει τὴς συγκεντρώσεις τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς» ἀλλὰ καὶ πολλές φορές ἔχουν λάβει τὸ λόγο «δίδοντες οὕτω τὴν εὐκαιρίαν νὰ δημιουργηθῇ μέσα εἰς τὸ σωματεῖον μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀξιοπρεποῦς καὶ σοβαρᾶς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως», προτείνουν τέλος «ὡς μάρτυρας ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου» τοὺς καθηγητές Χ. Τσουντα, Ν. Χατζηδάκη, Σ. Κουγέα, Κ. Τριανταφυλλόπουλο καὶ Π. Λορεντζάτο. Ἡ ὑπόθεση παίρνει διαστάσεις. Ἡ «Ἐστία» στίς 14 Μαΐου 1926, συστήνει στὴ Σύγκλητον νὰ δείξει «τὴν ἀνεξαρτησία της ἀπὸ πάσης ἐξώθεν ἐπιρροῆς, ἀπορρίπτουσα ἀσυζητητὴ κάθε ξένην ὑπόδειξιν ἢ ἐπιταγὴν»³². Στὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα», στίς 18 Μαΐου 1926, δημοσιεύεται ἄρθρο τοῦ Ἰ. Λιμπερόπουλου, πρώην Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἐπὶ Παπαναστασίου, στὸ ὁποῖο ἀποκαλεῖ τὴ «Φοιτητικὴ Συντροφιά» «νησίδα σωτηρίας τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων» μέσα στὸ κύμα τῆς ἀμάθειας πού [εἶχε] κατακλύσει τὰ φοιτητικὰ θρανία»³³. Στὴν «Ἑλληνικὴ» 20 Μαΐου 1926, ἀπαντοῦν στὸν Ἰ. Λιμπερόπουλο: ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Φοιτητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ μετέπειτα Καθηγητὴς τῆς ἰδίας Σχολῆς, Παναγιώτης Πατριαρχεᾶς καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ἀκαδημαϊκῆς Προόδου, Εὐστ. Κουβελάκης καὶ ἀποκαλοῦν τὴ «Φοιτητικὴ Συντροφιά» «συγγερὰν μαφίαν δοσιλόγων ἐνώπιον ὁλοκλήρου

τοῦ Ἑθνους»³⁴. Στίς 27 Μαΐου, ἐπανερχεται ἡ «Ἑλληνικὴ», μετὰ τὴ δημοσίευσή – ὅπως γράφει – τῆς ἐκθέσεως τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Μαρασλείου, γιὰ τὴ δράση τῶν «ἐκδιωχθέντων μαλλιαροκομμουνιστῶν» καὶ δίνει «ἀπαντήσεις» τοῦ Εὐστ. Κουβελάκη καὶ τοῦ Βασίλ. Πατριαρχεᾶ, στοὺς «ὑποστηρικτὰς τῶν ἀνθρώπων τοῦ Μαρασλείου». Ἀνάμεσα στοὺς ὑποστηρικτὰς ὑπονοεῖται καὶ ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιά πού ἀπὸ τὸ πρῶτον φύλλον της εἶχε καταγγεῖλει τοὺς «γνωστὰς πατριδοκάπηλους» πού μέ «σκοτίες εἰσηγήσεις» σπρώχνουν τὴν Πολιτεία σὲ «βίαιες καὶ σπασμωδικὰς ἐνέργειες» κατὰ τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ Κουβελάκης ἀποκαλεῖ τὴ «Φοιτητικὴ Συντροφιά» «θῆλυ τέκνον αὐτῶν» καὶ ὁ Βασ. Πατριαρχεᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι «ὁ ἀείμνηστος Μιστριώτης ἐκαυτηρίασε πολλάκις τὸ Σωματεῖον τοῦτο». Γράφει μάλιστα ὅτι, ἂν δὲν τὸν ἀπατᾷ ἡ μνήμη, «ἀπέδειξεν (ὁ Μιστριώτης) ὅτι ἐτροφοδοτεῖτο ἐκ Ρωσσίας καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι δημοτικισταί». Στὴν ἰδίαν ἡμερίδα δημοσιεύεται καὶ «Ἀνακοινωθέν τῆς Ἀντικομμουνιστικῆς Ὀργανώσεως» πού λέει ὅτι «δυστυχῶς εὐρέθησαν ἄνθρωποι θελήσαντες νὰ συνηγορήσωσι ὑπὲρ τῆς μὴ διαλύσεως τῆς ἐβδόμηκοντατριμελοῦς Φοιτητικῆς Συντροφιάς [...] καὶ νὰ ἀναλάβωσιν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν των τοὺς ἀντιθέτους πρὸς τὴν Ἐρησκείαν, Πατρίδα, Οἰκογένειαν καὶ Γλῶσσαν ἐνεργούντας».

Τελικά, ἡ δίκη τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς» ματαιώθηκε. Στὸν ἀπολογισμό τῆς χρονιάς 1925-26, διαβάζουμε ὅτι «ὁ πρύτανης [Σ. Μενάρδος] ξαφνικὰ ἀρρώστησε τὸ ἴδιο πρωὶ τῆς δίκης καὶ δήλωσε ὅτι ἡ κατάστασις τῆς υγείας του δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ σπῆτι του». Ἀπειλήθηκε, ὅπως ἀναφέρεται, διάστασις τῶν καθηγητῶν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποστήριξιν τῶν δημοτικιστῶν καθηγητῶν καὶ πρὸ παντός τοῦ Κ. Τριανταφυλλόπουλου καὶ μετὰ ἀπὸ δίωρη συζήτηση ἡ Σύγκλητος ἀποφάσισε τὴν ἀναβολὴ τῆς δίκης, πού σήμαινε «ἀθῶωση», ὅπως γράφει ὁ Λ. Πολίτης.

Τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1926, ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση τῆς δικτατορίας, ἡ «Φοιτητικὴ Συντροφιά» σπεύδει νὰ ὑποβάλει στὸ νέο ὑπουργὸ τῆς Παιδείας Ἀλέξ. Παπᾶ, ὑπόμνημα μέ τὰ αἰτήματά

27. Βλ. «Φοιτητικὴ Συντροφιά», ἀρ. 1 καὶ 2, 1η καὶ 15η Φεβρουαρίου 1926, καθὼς καὶ σημ. 30.

28. Γιά τὶς διαλέξεις Γ. Χατζηδάκη καὶ Ν. Ἐξαρχόπουλου, βλ. σημ. 13.

29. Βλ. «Φοιτητικὴ Συντροφιά», ἀρ. 3, 1η Ἀπρ. 1926.

30. Βλ. παράρτημα Γ' 10.

31. Βλ. παράρτημα Α' 10, καθὼς καὶ ἓνα ἄρθρο τοῦ Γ. Θεοκᾶ («Τὸ Βῆμα», 29 Ἀπρ. 1962), μέ τίτλο «Δημοκρατικὰ νιάτα, ἀναμνήσεις ἀπὸ τὶς φοιτητικὰς διαδηλώσεις» ὅπου γράφει: «ὁ Καθηγητὴς Κ. Τριανταφυλλόπουλος ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισή μας καὶ συνέταξε μέ τὸ χέρι του τὸ ὑπόμνημα».

32. Σημείωμα τῆς «Ἐστίας» μέ τίτλο: «Ἀναμένομεν», 14 Μαΐου 1926, παράρτημα Β' 4.

33. «Ἐλεύθερον Βῆμα», 18 Μαΐου 1926. Γλωσσικοὶ διωγμοὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Τρία ἄρθρα τοῦ πρώην ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Ἰ. Λιμπερόπουλου. Α' «Ὁ διωγμὸς τῆς Φοιτητικῆς Συντροφιάς». Βλ. παράρτημα Β' 5.

34. «Ἡ Ἑλληνικὴ», 26 Μαΐου 1926. Παν. Πατριαρχεᾶ καὶ Εὐστ. Γ. Κουβελάκη: «Ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιά ὡς κομμουνιστικὴ μαφία». Βλ. παράρτημα Β' 6.

της, που αναφέρονται στην αρχή αυτού του άρθρου³⁵. Ο ύπουργός διαβεβαίωσε την επιτροπή που τον επισκέφθηκε ότι η κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να εφαρμόσει την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και η «Φοιτητική Συντροφιά» ήταν ελεύθερη να συνεχίσει τον αγώνα της.

Στή Συνέλευση της «Φοιτητικής Συντροφιάς» που έγινε στις 4 Δεκεμβρίου 1926, στην αίθουσα της «Εταιρείας των Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών», παραδίδοντας τη σκυτάλη στους νεωτέρους, οι «φοιτηταί του 1922» εκφράζουν μία διαπίστωση: «ὡς χτές [γράφουν] πολεμώντας τὸ σχολαστικισμό, πολεμούσαμε μία πλάνη, ένα κακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Σήμερα, μετά τὸ πέρασμα τοῦ Παγκάλου, πολεμοῦμε ένα ἐχθρό τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας» καὶ ὑπόσχονται, ὁποῦδήποτε κι ἂν τοὺς ρίξει ἡ τύχη νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ πολεμοῦν μέ φανατισμό γιὰ τίς ιδέες πού τοὺς ἔνωσαν μέσα στή «Φοιτητική Συντροφιά».

Μέ τὴν προκήρυξη γιὰ συνέλευση³⁶ καὶ τὸν Ἀπολογισμό

τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴ χρονιά 1925-26³⁷, κλείνει ὁ φάκελος πού μᾶς ἀπασχόλησε.

Γὰ τὰ χρόνια πού ἀκολούθησαν, ὁ Λίνος Πολίτης γράφει ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ κρίση – ἡ ἴδια πού ἔφερε τὴ διάσπαση καὶ τὴ διάλυση τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου – χώρισε τὰ μέλη ἀναμεταξύ τους, κατατρίβοντάς τα σὲ ἀγῶνες ἐσωτερικοῦς, πού στάθηκαν αἰτία νὰ διαλυθεῖ ὁριστικά ἡ «Φοιτητικὴ Συντροφιά» τὸ 1929³⁸.

35. Βλ. παράρτημα Α' 11. Τὸ ὑπόμνημα δημοσιεύτηκε στήν «Πρωτὰ», 2 Σεπτεμβρίου 1926, με τίτλο «Οἱ φοιτηταὶ διὰ τὸ ἐκπαιδευτικόν» καὶ σὲ περίληψη στὸν «Εὐεῖθερο λόγος» τῆς ἰδίας μέρας, με τίτλο: «Ἑκπαιδευτικοὶ καυγάδες».

36. Βλ. παράρτημα Α' 12.

37. Ἀπολογισμός τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς χρονιάς 1925-1926. (Ἐννέα δακτυλογραφημένες σελίδες με ἰδιόχειρη ὑπογραφή τοῦ Γενικοῦ Γραμματέα).

38. Βλ. σημ. 5.

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

Βγαίνει τὴν 1η καὶ τὴ 15η κάθε μηνός.

Γραφεῖα Ἐδρῆσιδου 6.
Ἐκδοτ. Ἐταιρεία «Ἀθηνᾶ» Α. ΡΑΛΛΗ καὶ

Α', ΧΡΟΝΙΑ Ἀριθ. 4

Ἀθῆναι 15 τοῦ Μάρτη 1926

ἈΡΘΡΟ ΤΟΥ κ. Ι. ΔΙΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ Θ

Δύο περίπου χρόνια ἔχουν περῶσει ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἡ πρώτη Δημοκρατικὴ Κυβέρνηση παρέδωσε στὴ διάδοχό της τὸ Νομοσχέδιο τοῦ Ὁργανισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ ὁμως ἀκόμη τίποτε δὲν ἔγινε καὶ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ βλέπει κανεὶς στὶς ἐφημερίδες εἰδήσεις διάφορες γιὰ τὴν ἵδρυσή του, πού κοντὰ στὰ ἄλλα μᾶς δείχνουν καὶ τὴν πραγματικὴ αἰτία πού ὡς τὰ τόσα δὲν κατορθώθηκε νὰ πραγματοποιηθεῖ.

Ἐπειὰ ἀπὸ αὐτὴς ἀνζητήσεις καὶ

τὸ Ἔθνος ἀλέκληρο ἡ ἀκτανοβλία ἐν ἀνώτερου κέντρου πολιτισμοῦ σὰν τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀλλὰ καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν διπνευματικὴ ζωὴ τοῦ Ἑθνικοῦ ἡ ἵδρυσή νὸς δευτέρου πνευματικοῦ κέντρου, πού θὰ ἦτον σταθμὸς πνευματικῆς ἐκπαιδεύσεως μετὰ τὴν κεντρικὴ καὶ δυτικὴ Ἑλλάδα καὶ εὐγενικὴ ἀλληλεγγύη γιὰ τὸ πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν, ἡ συμβολὴ πού θὰ ἔδινε τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ἀνεκπολόγητοι. Μὰ ὅπως εἶπα

νὰ κα-
ου-
νί-
τά-
τες
τῇ
τα-
γι-
δο-
νίας καὶ δεύτερο στὴν ἐπάρκεια τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν γιὰ τίς ἱστορι-